

Міністерство освіти і науки України

Київський національний лінгвістичний університет

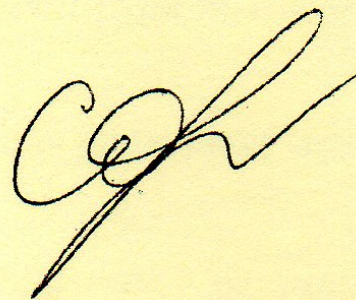
СОЛОМКО ЗОРИНА КОСТЯНТИНІВНА

УДК 378.147 : 811.112.2

ФОРМУВАННЯ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ У ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Спеціальність 13.00.02 – теорія і методика навчання: германські мови

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2014

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реформування системи освіти в Україні на принципово нових соціально-економічних засадах, а також розширення міжнародних стосунків України зумовлюють посилену увагу суспільства до підвищення загальноосвітньої, фахової, комунікативної компетенції майбутніх спеціалістів, забезпечення їхньої конкурентоспроможності. Визнання Україною юрисдикції Європейського суду з прав людини, підписання та ратифікація Європейської конвенції та інших міжнародних договорів вимагають підготовки нового покоління юристів, які мають досконало володіти не лише англійською, а й німецькою мовою (НМ) як однією з робочих мов Ради Європи та Європейського суду.

Проблема формування іншомовної лексичної компетенції (ЛК) досліджувалась у працях таких вітчизняних і зарубіжних учених як В.О.Артемов, Л.В.Банкевич, І.В.Баценко, І.М.Берман, І.Л.Бім, В.А.Бухбіндер, Н.І.Гез, Ю.В.Гнаткевич, В.С.Коростельов, Б.А.Лапідус, Б.С.Лебединська, Е.В.Мірошніченко, О.П.Петрашук, С.М.Степащенко, О.Б.Тарнопольський, Н.С.Форкун, О.В.Чічкова, О.М.Шамов, С.П.Шатілов, К.Агуадо, Р.Картер, В. Dahlhaus, R.Ellis, R.Gairns, D.Gardner, V.Henriksen, V.Hufeisen, V.Laufer, M.Lewis, I.Nation, G.Neuner, N.Schmitt та ін. Зокрема, І.В.Баценко, М.О.Бурлаков, Б.С.Лебединська дослідили способи і прийоми розкриття значень іншомовних слів, призначених для рецептивного засвоєння студентами; І.Л.Бім, Ю.В.Гнаткевич проаналізували дію лексичного механізму в різних видах мовленнєвої діяльності; В.С.Коростильов, Е.В.Мірошніченко вивчили процес оволодіння студентами лексикою з урахуванням закономірностей породження мовленнєвих висловлювань; О.Б.Тарнопольський, Ю.В.Гнаткевич дослідили питання інтенсифікації навчання іншомовної фахової лексики в немовному ВНЗ; Н.С.Форкун, Б.С.Лебединська розробили типи і види вправ для навчання студентів немовних ВНЗ термінологічної лексики; С.М.Степащенко визначила критерії й описала процедуру відбору лексичних одиниць (ЛО) для формування словника-мінімуму. Методика, розроблена О.М.Шамовим призначена для взаємопов'язаного формування лексичних навичок і навчання читання. О.Є.Сиземіна та І.Є.Зуєва запропонували комунікативно спрямовану методику розвитку ЛК, а також підсистему вправ для формування компетенції в аудіюванні. К.Агуадо (K.Aguado), Б.Хенриксен (V.Henriksen), Б.Лауфер (V.Laufer) вивчили питання розподілу ЛО до активного та пасивного словника. Б.Дальхаус (V.Dahlhaus) дослідив методи та прийоми запам'ятовування нових ЛО.

Незважаючи на увагу вчених-методистів до питань формування іншомовної ЛК, на теперішній час недослідженими залишаються проблеми розробки методики формування та вдосконалення професійно орієнтованої ЛК в читанні та аудіюванні, особливо в руслі сучасних теорій автономії тих, хто навчається, та розвитку навчально-стратегічної компетенції (НСК) як однієї з її важливих складових.

Мінливість і швидкий розвиток сучасного світу вимагають підготовки фахівців, здатних до навчання протягом усього життя, до постійного вдосконалення здобутих знань, навичок та вмій. Значні можливості у формуванні готовності і

прагненні випускників до постійного самовдосконалення і самоосвіти відкриває самостійна робота (СР), яка не лише сприяє оволодінню майбутніми юристами рецептивною лексичною компетенцією (РЛК), а й забезпечує студентів досвідом самостійної позааудиторної навчальної діяльності, яка сприятиме розвитку НСК та навчальної автономії студентів.

Проблемі організації СР з іноземної мови (ІМ) присвятили свою увагу І.П.Задорожна, І.О.Зимня, Л.С.Каменська, Н.Ф.Коряковцева, А.В.Конишева, Т.В.Литвинова, В.В.Луценко, Ю.І.Пассов, О.М.Пряхіна, І.А.Рапопорт, Г.А.Турій, R.L.Allwright, G.Bechtold, L.Dickinson, E.Esch, C.Gascoigne, H.Holec, D.Little, J.Lompscher, H.Meyer, L.Murphy, R.Oxford, G.Schneider та ін. Науковці дослідили окремі аспекти організації СР з ІМ, зокрема, вивчили методику організації СР студентів молодших курсів факультетів ІМ (Капаєва А.Є.); управління самостійною навчальною діяльністю дорослих під час навчання ІМ (Бурденюк Г.М.); розвиток навчальної автономії студентів мовних спеціальностей (Трофимова Л.В.); організацію СР з використанням мовного портфеля (Ягельська Н.В.); теоретико-методичні засади організації СР майбутніх учителів з оволодіння англійською комунікативною компетенцією (Задорожна І.П.). Не залишилися поза увагою питання організації СР під час вивчення ІМ в немовних ВНЗ (Єлізаров А.С.); управління СР студентів немовних факультетів з метою оволодіння лексикою зі спеціальності (Литвинова Т.В.); організації СР в умовах особистісно орієнтованого навчання (Луценко В.В.) та під час комунікативного навчання ІМ в немовному ВНЗ (Каменська Л.С.).

Попри значний інтерес дослідників до проблеми, на сучасному етапі відсутні дослідження щодо організації СР майбутніх юристів для формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК, зокрема з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Сьогодні більше не стоїть питання про доцільність застосування ІКТ, навпаки розглядається проблема їх ефективного інтегрування у процес навчання, особливо в СР студентів. Серед перспективних засобів ІКТ для ефективної організації СР майбутніх юристів є електронний посібник (ЕП). Автором ЕП є З.К.Соломко, розробник програмного забезпечення – В.А.Маслов.

В останні роки проведено дослідження завдань і функцій, які можуть виконувати ІКТ в навчальному процесі (Биков В.Ю., Гершунський Б.С., Глушков В.М., Гуревич Р.С., Єршов О.П., Жалдак М.І., Монахов В.М., Підласий І.П., Полат О.С. та ін.); особливостей педагогічного спілкування з використанням ІКТ (Брушлинський А.В., Матюшкін А.М., Машбиць О.І. та ін.); теорій навчання з використанням сучасних інформаційних технологій (Голубева С.К., Жалдак М.І., Клочко В.І., Лапчик М.П., Морзе Н.В., Морська Л.І., Пеньков А.В. та ін.), створення комп'ютерних програм для навчання ІМ (Асоянц П.Г., Власов Є.О., Долина А.В., Коваль Т.І., Палій О.А., Свиридчук В.П., Чекаль Г.А.).

Таким чином, потреба суспільства у підготовці кваліфікованих юристів з високим рівнем іншомовної комунікативної компетенції, зокрема професійно орієнтованої РЛК і НСК, недостатня теоретична розробленість педагогічних передумов організації СР студентів та їхньої навчальної автономії, а також недостатня дослідженість проблем методики організації цієї роботи майбутніх

юристів у процесі формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК і розвитку НСК з використанням ЕП обумовили **актуальність теми дослідження.**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Вибір напрямку дослідження безпосередньо пов'язаний із колективною науковою темою кафедри методики викладання іноземних мов Київського національного лінгвістичного університету "Методика навчання мов і культур у системі неперервної освіти" (протокол №11 від 12. 02. 2009 р.). Тема затверджена Вченою Радою Київського національного лінгвістичного університету (протокол №13 від 30. 05. 2011 р.) та координаційною радою Національної Академії педагогічних наук (протокол № 2 від 22. 02. 2011 р.)

Об'єктом дослідження є процес формування лексичної компетенції майбутніх юристів у процесі самостійної роботи з використанням інформаційних технологій.

Предметом дослідження є методика формування та вдосконалення професійно орієнтованої рецептивної лексичної і навчально-стратегічної компетенцій майбутніх юристів у процесі самостійної позааудиторної роботи з використанням електронного посібника.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних передумов формування та вдосконалення професійно орієнтованої рецептивної лексичної компетенції майбутніх юристів і розвитку навчально-стратегічної компетенції у самостійній роботі; практичній розробці методики формування та вдосконалення обох компетенцій з використанням електронного посібника; експериментальній перевірці ефективності запропонованої методики та розробці методичних рекомендацій щодо організації самостійної роботи майбутніх юристів для формування та вдосконалення німецькомовної рецептивної лексичної компетенції з використанням електронного посібника.

Для досягнення поставленої мети були розв'язані такі **завдання:**

- вивчено сучасні підходи до вирішення проблеми формування професійно орієнтованої РЛК, уточнено її зміст та структуру, НСК для оптимізації процесу формування зазначеної компетенції, визначено навчальні та комунікативні стратегії і виділено, якими студенти володіють, а яких необхідно спеціально навчати;
- проаналізовано психологічні передумови організації СР для підвищення рівня навчальної автономії студентів у процесі оволодіння професійно орієнтованою РЛК;
- вивчено лінгвістичні особливості мови права і правничої лексики, відібрано навчальний матеріал для формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК у СР;
- розроблено підсистему комп'ютерних вправ для формування рецептивної лексичної і навчально-стратегічної компетенцій та створено на її основі комплекси вправ, які реалізуються в ЕП;
- досліджено функції ЕП, визначено його зміст і структуру для ефективного формування і вдосконалення професійно орієнтованої РЛК;
- змодельовано процес організації СР з формування та вдосконалення РЛК та розвитку НСК майбутніх юристів у СР з ЕП і експериментально перевірено ефективність СР, сформульовано методичні рекомендації щодо організації і змісту СР майбутніх юристів.

Для досягнення висунутих вище завдань будуть використані такі **методи дослідження**:

- теоретичні: аналіз вітчизняних та зарубіжних психологічних, педагогічних, методичних, лінгвістичних друкованих і електронних джерел з досліджуваної теми; аналіз робочих програм, підручників та навчальних посібників з німецької мови для юридичних факультетів; вивчення та узагальнення досвіду майбутніх юристів під час навчання професійно орієнтованої лексики; моделювання навчального процесу;
- емпіричні: лінгводидактичне тестування студентів з метою виявлення рівня сформованості професійно орієнтованої РЛК та їх опитування для з'ясування їхнього ставлення до навчальної автономії, виявлення навчальних стратегій, якими володіють студенти, пошуку шляхів удосконалення процесу навчання лексики; організація та проведення методичного експерименту для встановлення ефективності запропонованих комплексів вправ, реалізованих в ЕП та моделі процесу навчання; представлення результатів експериментального навчання і математично-статистична обробка отриманих результатів для перевірки їхньої достовірності й доцільності впровадження.

На захист виносяться такі **наукові положення**:

1. Успішне формування і вдосконалення професійно орієнтованої рецептивної лексичної компетенції під час самостійної роботи можливе за умови формування у майбутніх юристів навчально-стратегічної компетенції, яка є основою їх когнітивного і рефлексивного підходів до процесів власного учіння, самоаналізу і самоконтролю.

2. Досягнення мети навчання забезпечується підсистемою комп'ютерних вправ, яка складається з трьох груп вправ: для формування та вдосконалення професійно орієнтованої рецептивної лексичної компетенції в читанні, в аудіюванні і для розвитку навчально-стратегічної компетенції, та створеним на їхній основі комплексом вправ, який реалізується в електронному посібнику на трьох етапах формування та вдосконалення рецептивної лексичної компетенції.

3. Самостійну роботу студентів необхідно здійснювати з використанням електронного посібника, в основу якого покладено поетапну модель формування та вдосконалення професійно орієнтованої рецептивної лексичної компетенції на основі рефлексивної діяльності та який дозволяє активізувати процес навчання, забезпечити його індивідуалізацію, поєднати різні види наочності і сприяє підвищенню мотивації й інтересу студентів до позааудиторної самостійної роботи.

4. Для ефективного формування професійно орієнтованої рецептивної лексичної компетенції під час самостійної роботи доцільно застосовувати два режими виконання запропонованих комп'ютерних вправ: I – з максимальним ступенем керування, II – з мінімальним ступенем керування, з поступовим зменшенням контролю з боку викладача і переходом до самоконтролю і самооцінювання досягнутого рівня сформованості рецептивної лексичної компетенції за рахунок використання навчального щоденника та „навчальних підказок“.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- *вперше теоретично обґрунтовано і розроблено методика формування і вдосконалення німецькомовної професійно орієнтованої рецептивної лексичної*

компетенції у майбутніх юристів під час самостійної роботи з використанням електронного посібника з одночасним розвитком навчально-стратегічної компетенції, яка забезпечує оптимізацію процесу формування професійно орієнтованої рецептивної лексичної компетенції;

- *удосконалено* підходи до визначення завдань формування рецептивної лексичної компетенції в процесі самостійної роботи та критеріїв відбору навчального матеріалу для формування лексичної компетенції в читанні та аудіюванні, визначення основних вимог до електронного посібника та його функцій для ефективної організації та інтенсифікації самостійної роботи;

- *подальшого розвитку* набуло дослідження шляхів реалізації навчальної автономії студентів у процесі оволодіння фаховою рецептивною лексичною компетенцією, а також уточнення переваг та недоліків електронного посібника для формування німецькомовної рецептивної лексичної та навчально-стратегічної компетенцій студентів.

Практичне значення полягає у відборі фахових текстів для читання та аудіювання, професійно орієнтованої лексики, в організації навчального матеріалу для формування та вдосконалення професійно орієнтованої рецептивної лексичної компетенції майбутніх юристів, у розробці електронного посібника з відповідними комплексами вправ для самостійної роботи студентів та обґрунтуванні моделі організації цієї форми роботи, а також в укладанні методичних рекомендацій для викладачів німецької мови на юридичних факультетах щодо організації самостійної роботи майбутніх юристів з метою ефективного формування німецькомовної лексичної компетенції в рецептивних видах мовленнєвої діяльності.

Запропонована методика **впроваджена** у навчальний процес Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (акт №14-15/2717 від 11.11.2013 р.), Чернігівського національного технологічного університету (довідка №1704/08-2691 від 23.10.2013 р.) та Київському національному авіаційному університеті (акт від 26.02.2014 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалась на 12-ти науково-практичних міжнародних конференціях: «Україна і світ: діалог мов та культур» (Київський національний лінгвістичний університет, 2011–2014 р.р.), «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» з міжнародною участю (Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, 2012 р.); «Мови у відкритому суспільстві» (Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка, 2012 р.); «Управлінські компетенції викладача вищої школи» (Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, 2013–2014 р.р.); «Актуальні проблеми навчання іноземних мов та перекладу» (Київський національний лінгвістичний університет 2013 р.); «Іноземна мова професійного спрямування як складова підготовки дипломатів та фахівців у сфері зовнішніх зносин» (Дипломатична Академія України при міністерстві закордонних справ України, 2013 р.); «Мови у відкритому суспільстві: проблеми міжкультурного спілкування» (Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка, 2013 р.); «Аксиологический аспект содержания непрерывного иноязычного образования: проблемы и решения» (Академия повышения квалификации и профессиональной переподготовки

работников образования, 2013 г.); всеукраїнській конференції молодих науковців «Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка, 2012 р.); всеукраїнському семінарі «Актуальні проблеми навчання іноземних мов і перекладу» (Київський національний лінгвістичний університет 2011 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображено у восьми статтях (з них п'ять – у фахових виданнях) і 10-ти тезах доповідей.

Структура дисертації зумовлюється її цілями і завданнями. Робота складається із вступу, трьох розділів, переліку використаних джерел загальною кількістю 173 найменування (з них 41 – німецькою та англійською мовами), 17-ти додатків. Загальний обсяг дисертації – 194 сторінки. Кількість таблиць – 14, схем – 2, рисунків – 8. Додатки викладено на 83-х сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У першому розділі „Теоретичні передумови формування та вдосконалення професійно орієнтованої рецептивної лексичної компетенції майбутніх юристів під час самостійної роботи з використанням інформаційних технологій“ проаналізовано підходи до вирішення проблеми формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК під час СР, уточнено мету її формування, зміст та структурні компоненти, висвітлено роль навчальної автономії студентів та стратегії навчання з метою формування та вдосконалення зазначеної компетенції, охарактеризовано та проаналізовано мову права і правничу лексику як лінгвістичну основу для формування РЛК.

Після вивчення питання формування ЛК та професійно орієнтованої ЛК і РЛК як її складової зроблено висновки, що переважна більшість вітчизняних робіт стосовно цієї тематики відноситься до минулого століття, досліджень, які б розглядали методичні питання навчання, вивчення й оволодіння фаховою ІМ у рамках формування та розвитку професійної ІКК на базі сучасних підходів до автономії та рефлексії тих, хто навчається, бракує. В ході дослідження було встановлено, що методика навчання фахової ІМ має, передусім, ураховувати досвід вивчення дисциплін з фаху на початкових курсах. Доведено, що важливим фактором формування професійно орієнтованої РЛК є оволодіння спеціальними стратегіями і прийомами навчання, які входять до складу НСК.

У результаті вивчення відповідних наукових джерел уточнено, що НСК відіграє важливу роль для формування та вдосконалення РЛК, проте її завдання в СР набагато ширші, оскільки вона значною мірою сприяє розвитку навчальної автономії студентів. Завдяки відповідній організації СР з навчальним матеріалом на початковому ступені вивчення фахової ІМ можливо досягти лише частково самостійної автономії (за класифікацією І.В.Лукши), тому що більшість студентів не здатна навчатися з повною автономією, тобто абсолютно самостійно, а система шкільної освіти в Україні сьогодні не орієнтована на автономне навчання. Лише невелика кількість студентів навчається дійсно активно, виявляючи ініціативу у

плануванні, побудові та виконанні їхньої власної навчальної діяльності. Більшість навчається пасивно, слідуючи інструкціям та виконуючи види роботи, які вони отримують від викладачів або з підручників.

Виокремлений І.В.Лукшою рівень частково самостійної автономії має свої градації у відповідності до ступеня керування позааудиторною СР студентів: частково самостійний рівень навчальної автономії I з *максимальним* ступенем керування; частково самостійний рівень навчальної автономії II з *мінімальним* ступенем керування.

Розглянувши різні види класифікацій навчальних стратегій, які є основою НСК, виокремлено класифікацію, запропоновану П. Біммель та У. Рампільйон, як найрелевантнішу для ефективного вирішення досліджуваної проблеми. До навчальних стратегій віднесено стратегії самостійної семантизації ЛО, опрацювання звукової та графічної форм ЛО, запам'ятовування нових ЛО (мнемотехніки), здогадка про значення невідомих ЛО, комбінування ЛО у словосполучення, використання ЛО у висловлюваннях на рівні речення та мінітексту, які оптимізують формування лексичних навичок.

Отже, основною метою СР з ІМ майбутніх юристів є не лише оволодіння професійно орієнтованою РЛК засобами формування НСК, але й розвиток навчальної автономії студентів, готовності до здійснення самоосвітньої діяльності впродовж усього життя.

З метою розробки методики формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК майбутніх юристів визначено поняття РЛК, проаналізовано її структуру та зміст. Вивчення наукових джерел з досліджуваної проблеми дозволило виокремити основні складові РЛК: лексичні знання, рецептивні лексичні навички і мовну усвідомленість, які безпосередньо пов'язані з лінгвосоціокультурною та навчально-стратегічною компетенціями. Визначено, що забезпечення ефективного функціонування РЛК на необхідному рівні можливе за умови формування у студентів здатності до автономного навчання та вміння здійснювати рефлексію процесу лексичного оформлення мовлення, а також процесу навчання і оволодіння РЛК.

Завданням формування і вдосконалення німецькомовної професійно орієнтованої РЛК студентів – майбутніх юристів є формування навичок адекватного розпізнавання та розуміння ЛО активного, пасивного та потенціального словників у процесі читання та аудіювання, а саме: 1) навичок співвідносити звуковий чи графічний образ слова з семантикою; 2) семантизувати ЛО (з урахуванням їхньої синтагмової, фразової та понадфразової єдності), 3) об'єднувати (інтегрувати) лексичні значення в ході розуміння думки; 4) диференціювати схожі за звуковою чи графічною формою ЛО за їхніми інформативними ознаками; 5) визначати графічний образ ЛО на основі слухомоторного, слухомоторний образ слова на основі графічного; 6) користуватися словотворчою та контекстуальною здогадками; 7) здогадуватися при читанні та аудіювання про значення ЛО, що належать до потенціального словника; 8) встановлювати відношення еквівалентності або безеквівалентності між ЛО німецької та рідної мов.

Результати здійсненого аналізу лінгвістичних засад формування РЛК дозволили дійти висновку, що підмова права характеризується низкою лінгвістичних і лінгвосоціокультурних особливостей. Зроблено висновок, що продуктивним способом формування німецькомовної правничої лексики є конверсійні утворення. Серед різних форм конверсії (субстантивація, вербалізація, ад'ективація, адвербалізація) в досліджуваній спеціалізованій лексиці особливою активністю відзначається субстантивація, що пов'язано з найбільшою цінністю іменників з метою предметної номінації. Зазначено, що характерною ознакою мови права слід вважати тенденцію аббревіації.

Другий розділ „Методика формування та вдосконалення німецькомовної професійно орієнтованої рецептивної лексичної компетенції майбутніх юристів у самостійній роботі з комп'ютерною підтримкою“ присвячено розробці методики формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК майбутніх юристів під час СР з використанням ЕП, а саме: аналізу критеріїв відбору та поясненню самої процедури відбору професійно орієнтованого навчального матеріалу для формування та вдосконалення РЛК, уточненню етапів формування та вдосконалення РЛК, обґрунтуванню підсистеми комп'ютерних вправ з урахуванням способу формування НСК, що сприятиме підвищенню ефективності СР, а також уточненню функцій, змісту і структури ЕП.

Навчальним матеріалом для формування РЛК майбутніх юристів є окремі слова/словоформи, вільні та сталі словосполучення, речення та тексти для читання та аудіювання. Основу масива відібраних ЛО на рівні слова та словосполучення складає словниковий мінімум, укладений авторами підручників та робочих програм для засвоєння ЛО на аудиторних заняттях. Додатковим критерієм відбору використано критерій *потенційної здогадки*, за допомогою якого відібрано 90 ЛО потенційного словника, які студенти фактично не вивчають на аудиторних заняттях, але які вони можуть зрозуміти у процесах читання та аудіювання, розпізнавши терміни-інтернаціоналізми, встановивши схожість коренів з словами рідної мови, використовуючи контекстуальну здогадку.

У ході дослідження запропоновано спільні критерії відбору німецькомовних текстів для читання та аудіювання: автентичність; наявність фахового лексичного матеріалу для розширення комунікативних можливостей майбутніх юристів; доступність і посиленість; відповідність текстів темам, що опрацьовуються на практичних заняттях з НМ; насиченість текстів відібраними ЛО; співвіднесеність типів текстів із видами читання/аудіювання; наявність матеріалу для порівнянь, рефлексії, використання навчальних стратегій з наголосом на деяких відмінностях.

Тексти для формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК різняться за кількісним критерієм – *обсяг* друкованого тексту і *тривалість* звучання аудіотексту. Тексти для читання можуть мати обсяг до 1,5 сторінки, а тривалість звучання матеріалу для аудіювання обмежується певною кількістю речень і невеликих за обсягом автентичних текстів тривалістю 2-4 хвилини. Для презентації текстів було обрано відеофонограми (ВФГ), оскільки саме вони є ефективним засобом моделювання іншомовної комунікації. Критерії відбору ВФГ передбачають також врахування *умов їх пред'явлення*, тобто наявності мовців різного віку,

соціального стану і *темпу мовлення/мовця*, який має бути типовим середнім темпом мовлення німців (100-110 слів на хвилину). Різниця в кількості відібраних текстів (10 для читання і 4 для аудіювання) зумовлена особливостями початкового ступеня навчання ІМ в немовному ВНЗ.

З урахуванням визначених у першому розділі дидактичних та лінгвістичних передумов формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК, особливостей організації СР з ЕП, було розроблено підсистему комп'ютерних вправ для формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК і НСК майбутніх юристів з використанням ЕП. Вона складається із трьох груп вправ: А і Б для формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК і В для формування НСК. Групи (А і Б) складаються з трьох пар підгруп вправ (А1, Б1; А2, Б2; А3, Б3) у відповідності до виділених етапів навчання іншомовної лексики (див. рис. 1.)

Оскільки НСК оптимізує процес формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК, необхідно враховувати можливі способи її формування – експліцитні або імпліцитні. Оскільки завданням дисертаційного дослідження є формування та вдосконалення РЛК майбутніх юристів, зазначено, що імпліцитний спосіб формування НСК не є оптимальним варіантом для немовного ВНЗ. Відповідно до зазначеного запропоновано експліцитний спосіб, який передбачає окрему групу спеціальних вправ для формування НСК, результати виконання яких, на відміну від імпліцитного способу, аналізуються і фіксуються у навчальному щоденнику (НЩ).

З метою експериментальної перевірки розробленої методики створена підсистема вправ була реалізована у ЕП „Deutsch für Jurastudenten“. Вказані три пари підгруп вправ співвідносяться із *трьома етапами навчання іншомовної лексики* для: **I етап** – презентація / семантизація і первинне закріплення нових ЛО; **II етап** – автоматизація мовленнєвих дій студентів з новими ЛО в читанні та аудіюванні на рівні слова, вільного / стійкого словосполучення, речення; **III етап** – удосконалення професійно орієнтованої РЛК на рівні тексту. Групи і підгрупи вправ у ЕП об'єднано в три частини, що є складовими навчального блоку: „Lexikalische Übungen“, „Leseverstehen“, „Hörverstehen“. До складу ЕП входять додаткові блоки для оптимізації та інтенсифікації процесу позааудиторної СР: вступний, інформаційний, довідковий та блок для розвитку НСК. До складу останнього входять рефлексивно-аналітичні вправи, реалізовані в НЩ, що є складовою частиною ЕП. Завданням НЩ є розвиток процесу рефлексії та організації власної навчальної діяльності, що сприяє розвитку навчальної автономії студентів. ЕП „Deutsch für Jurastudenten“ узгоджено з комплексними темами: „Вища освіта. Державні іспити майбутніх юристів, їхня характеристика та специфіка“, „Юридичні професії, їхні функції та обов'язки“ та „Людина і закон. Надання юридичної консультації. Допит свідків. Представлення інтересів у суді“, які опрацьовуються на практичних заняттях з НМ і включаються до підручників. Запропоновані робочою програмою теми об'єднано в один робочий модуль.

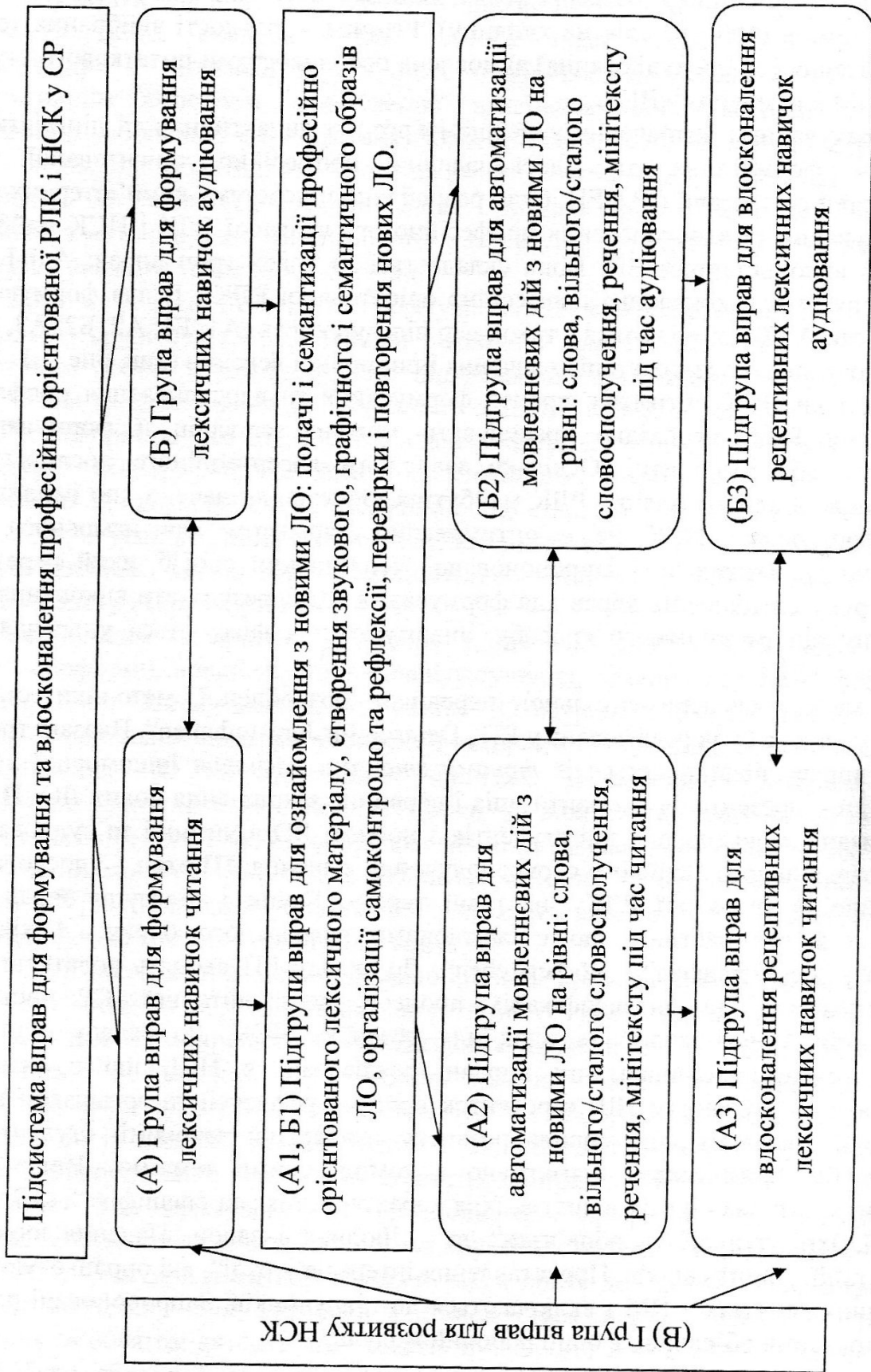

Рис. 1. Підсистема вправ для формування і вдосконалення професійно орієнтованої РЛК і НСК у СР

Приклади вправ навчального блоку та блоку для розвитку рефлексії першого етапу.

Приклад 1. Мета: формувати навички самостійної семантизації правової лексики за допомогою контексту, тлумачення, підбору синонімічних та антонімічних термінів, уміння здогадуватися про значення нових ЛО за законами словотворення.

Завдання: Прочитайте подані слова. Які слова Ви вже знаєте, а які для Вас є невідомими? Позначте відомі слова та перекладіть їх на рідну мову.

Навчальна підказка: Здогадайтеся про значення слів із лівої колонки за допомогою підказок, навівши курсор миші на червоні позначки. Інтернаціоналізми, пояснення в контексті, синоніми та антоніми допоможуть!

die Politik	bekannt ☐		перекладіть
meine Rechte und Pflichten	bekannt ☐		перекладіть
die Ausbildungszeit	bekannt ☐		перекладіть
die Rechtswissenschaft	bekannt ☒	юридична освіта	перекладіть
das Juristenausbildungsgesetz	bekannt ☐		перекладіть
das Grundgesetz	bekannt ☐		перекладіть

Студенти працюють з НЩ, розробленим у двох варіантах, у залежності від ступеня керування самостійною навчально-пізнавальною діяльністю та процесом формування рефлексії. Ведення НЩ передбачає підготовку самозвіту викладачеві у зазначені терміни. Приклад НЩ №1 з максимальним ступенем керування та №2 з мінімальним ступенем керування, в яких реалізовано рефлексивно-аналітичний тип вправ, виділений на основі запропонованого додаткового критерію щодо наявності рефлексії. Група вправ В містить рефлексивно-аналітичний тип вправ для формування та вдосконалення НСК.

Приклад 2. Мета: формувати навички здійснення самоконтролю набутого рівня сформованості професійно орієнтованої РЛК та рефлексії власної навчально-пізнавальної діяльності.

Завдання: Прочитайте навчальну підказку до вправи 1.1 та проаналізуйте її щодо застосування у процесі виконання лексичних вправ. Заповніть НЩ.

Навчальний щоденник 1

Необхідне підкресліть!

Що Вам допомогло при самостійному розкритті значень поданих слів:

- слова, відомі з школи;

Навчальний щоденник 2

Власні міркування запишіть!

Які слова Ви визначили як невідомі?

Наскільки великою є різниця між поданими словами в німецькій та

- я вивчив та запам'ятав їх на аудиторних заняттях;

- слова-інтернаціоналізми;

- можливість виведення складного слова зі значень його складових;

- здогадка шляхом використання широкого контексту / синонімів, антонімів;

- переклад на рідну мову за допомогою словника.

Як Ви думаєте, чому Ви помилилися в перекладі деяких слів:

- не уважно слухав на аудиторних заняттях та не довчив слова;

- слова мають складний переклад;

- слова оманливо схожі за формою/звучанням рідною мовою та мають інше значення в німецькій мові «хибні друзі перекладача».

Що слід зробити для подальшого уникнення помилок під час самостійної семантизації слів:

читати навчальні підказки?

- запам'ятовувати синонімічні та антонімічні ряди?

- здогадуватися про значення слів за допомогою інтернаціоналізмів / контексту?

- користуватися словниками?

Бажаю успіхів!

рідній мові?

Як багато Ви зустріли слів, які не мають аналогів в рідній мові? Як Ви думаєте, що є тому причиною?

Які слова Ви впізнали за допомогою рідної мови, завдяки чому?

Чи отримали Ви задоволення від власного результату виконання вправи, націленої на розвиток самостійної семантизації слів? Чому (ні)?

Ви скористалися підказкою перед початком роботи чи проігнорували її?

Чому (ні)?

Підказка не потрібна чи вона є не суттєвою під час виконання вправи.

Чому (ні)?

Якщо підказка Вам допомогла, прочитайте підказку наступного разу!

Бажаю успіхів!

З метою реалізації запропонованої підсистеми вправ розроблено модель організації самостійної роботи для формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК та НСК майбутніх юристів з використанням ЕП, яка містить розподіл годин відповідно до етапів, мети та видів СР, а також уточнення видів роботи та особливостей її реалізації в комп'ютерному середовищі. Запропонована методика вимагає для СР приблизно 30 годин, що становить близько 3/7 від загальної кількості часу, відведеного для СР студентів у першому семестрі (75 годин). Ураховуючи низку чинників (мету учіння студентів, їхні індивідуальні психофізіологічні особливості, бажаний рівень володіння РЛК, час на планування, самоконтроль та ведення НЩ), було визначено мінімально необхідний час для СР над удосконаленням РЛК з використанням ЕП (близько 20 год.) та резервну кількість годин, що в середньому становить 3,3 години на кожен підгрупу вправ.

У третьому розділі „Експериментальна перевірка ефективності методики формування та удосконалення професійно орієнтованої рецептивної лексичної

компетенції з використанням електронного посібника для самостійної роботи“ описано методичний експеримент, представлено отримані результати експериментального навчання та доведено ефективність запропонованої методики; надано основні методичні рекомендації щодо впровадження методики у навчальний процес.

Метою експерименту було перевірити загальну ефективність методики формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК і експліцитного способу формування НСК майбутніх юристів у позааудиторний час з використанням ЕП відповідно до обраного експліцитного способу формування НСК одночасно з процесом формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК та ступеня керування СР студентів під час виконання комп'ютерних вправ та ведення НЩ.

Перед початком експериментального навчання було проведено опитування 92-х студентів юридичних факультетів немовних ВНЗ, за допомогою якого визначено необхідні навчальні та комунікативні стратегії і виділено, якими студенти володіють, а яких слід спеціально навчати.

Запропонована методика формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК майбутніх юристів з використанням ЕП у СР була перевірена під час проведення відкритого природного односерійного методичного експерименту, який тривав протягом першого семестру з жовтня по грудень 2012-2013 навчального року. В експериментальному навчанні взяли участь 47 студентів першого курсу чотирьох груп двох немовних ВНЗ: Національного університету державної податкової служби України (м. Ірпінь) та Національної академії внутрішніх справ (м. Київ), які продовжували вивчати НМ після школи.

На етапі підготовки до експерименту було висунуто таку гіпотезу: ефективність формування та вдосконалення німецькомовної фахової РЛК під час самостійної навчально-пізнавальної діяльності значно зростає за умов:

- застосування у процесі СР обґрунтованої і розробленої методики та відповідної підсистеми вправ, яку реалізовано в спеціально розробленому ЕП «Deutsch für Jurastudenten» для формування та вдосконалення у майбутніх юристів РЛК і одночасного експліцитного формування НСК, яка є основою навчальної автономії і запорукою здатності до неперервної освіти впродовж всього життя;
- когнітивного і рефлексивного підходів студентів до процесів власного учіння, самоаналізу і самоконтролю.

Проведений методичний експеримент було визначено як базовий, відкритий, природний, вертикально-горизонтальний. Вертикальний характер експерименту дав змогу зробити висновок про загальну ефективність розробленої методики формування та вдосконалення РЛК під час СР, тобто порівняти рівень сформованості РЛК учасників експерименту до експериментального навчання і після нього; горизонтальний характер експерименту дозволив виявити ефективніший варіант методики.

У ході експерименту порівнювалася ефективність ступеня керування СР студентів з метою формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК і експліцитного способу формування НСК. В експериментальних групах (ЕГ) 2 та 4,

де використовувався **варіант методики А** з *максимальним* ступенем керування СР студентів. Увазі студентів в обов'язковому порядку пропонувалася „навчальна підказка“ «**Tipps**», яку вони мали прочитати, перш ніж приступити до виконання вправи, після чого виконували вправи, а потім працювали з НЩ №1. Під час роботи з НЩ студенти відповідали на запитання шляхом вибору запропонованих варіантів відповідей, щодо труднощів виконання вправи, необхідності її виконання та використання запропонованих навчальних стратегій. Завдання ЕП полягало в тому, щоб спрямовувати увагу студентів на ті факти, де навчальні стратегії допоможуть їм у виконанні вправи. Студенти ЕГ 1 та ЕГ 3, які працювали за **варіантом методики Б** з *мінімальним* ступенем керування СР, мали змогу самостійно вирішувати, чи будуть вони активізувати кнопку «**Tipps**», чи проігнорують передбачену підказку та виконують вправу за власними стратегіями, після чого переходили до виконання вправ з блоку для розвитку НСК, тобто заповнювали НЩ №2. Під час заповнення НЩ студенти обмірковували та аналізували процес виконання вправи і самостійно робили висновки, відповідаючи у письмовій формі на поставлені запитання за власним бажанням.

Проаналізовані дані перед- і післяекспериментального зрізів довели, що ефективнішим виявився варіант методики А з максимальним ступенем керування СР студентів під час виконання комп'ютерних вправ. Всі учасники експериментальних груп після проведеного експериментального навчання продемонстрували приріст коефіцієнту навченості за всіма критеріями: в ЕГ-2 сумарний приріст становить 1,71, в ЕГ-4 – 1,69. Відповідно середній показник приросту в ЕГ-х становить 1,7. В ЕГ-1 сумарний приріст становить 1,59, в ЕГ-3 – 1,59. Відповідно середній показник приросту в ЕГ-х становить 1,59. Враховуючи дані середнього показника приросту в парах груп ЕГ1/ЕГ3 (варіант методики Б) та ЕГ2/ЕГ4 (варіант методики А) отримано в 1,07 разів більший приріст коефіцієнту навченості у студентів, які працювали за варіантом методики А. Цей факт пояснюється тим, що студенти молодших курсів немовних ВНЗ ще не готові до повної автономії в навчанні і потребують максимального керування з боку викладача (див. рис. 2).

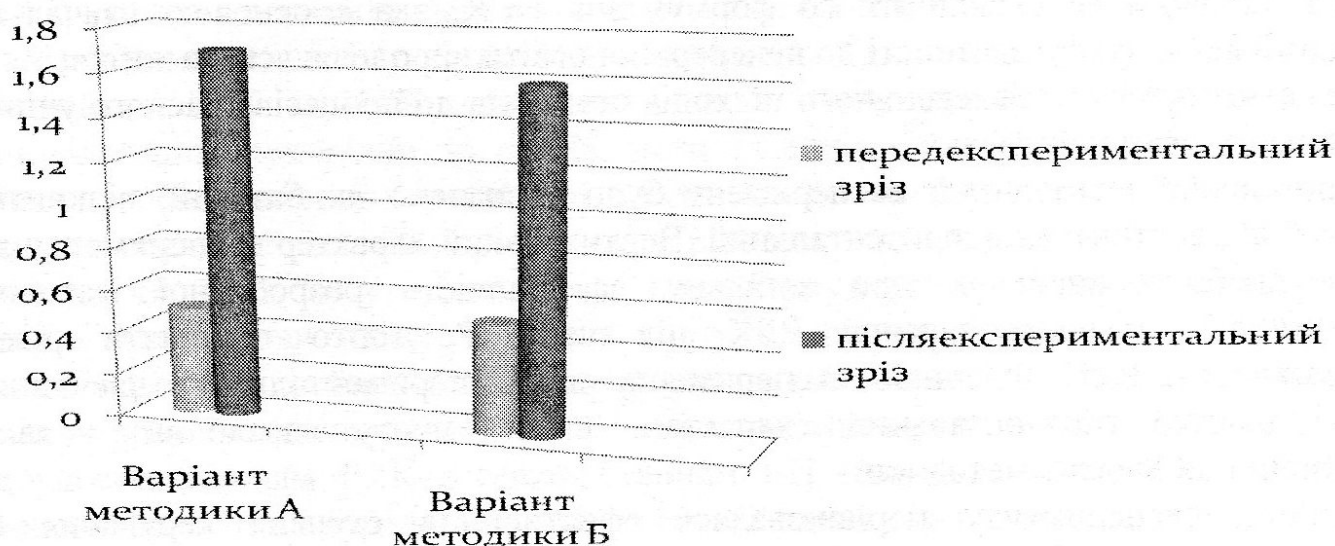

Рис. 2. Сумарний приріст за сукупністю всіх критеріїв в ЕГ-1/ЕГ3 і ЕГ-2/ЕГ-4

Для перевірки достовірності отриманих даних було застосовано статистичні методи. Обробка отриманих даних проведеного експериментального навчання та результати статистичної перевірки підтвердили висунуту гіпотезу і довели ефективність розробленої методики.

Проведене після завершення експерименту опитування студентів, які брали участь в експериментальному навчанні, підтвердило на 76% доцільність використання розробленого ЕП "Deutsch für Jurastudenten" як основного засобу для організації СР майбутніх юристів над формуванням та вдосконаленням РЛК. Крім того 8% студентів частково утрималися від відповіді, чи хочуть вони в подальшому працювати з ЕП, а 16% були проти СР з ЕП.

Здійснене теоретичне та експериментальне дослідження дозволило сформулювати методичні рекомендації щодо організації СР майбутніх юристів з метою формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК та НСК у фаховій НМ.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного теоретичного та практичного дослідження проблеми формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК майбутніх юристів під час СР з використанням інформаційних технологій зроблено такі висновки.

1. Вивчення наукових джерел з досліджуваної проблеми дозволило виокремити основні складові РЛК: лексичні знання, рецептивні лексичні навички і мовну усвідомленість, які безпосередньо пов'язані з лінгвосоціокультурною та навчально-стратегічною компетенціями.

Завданням формування і вдосконалення німецькомовної професійно орієнтованої РЛК студентів – майбутніх юристів є формування навичок адекватного розпізнавання та розуміння ЛО активного, пасивного та потенціального словників у процесі читання та аудіювання. РЛК базується на знаннях рецептивної лексики – тієї частини лексичної підсистеми мови, яку студент має розуміти при сприйманні чужих думок в усній (аудіювання) та письмовій (читання) формі. Продуктивна лексика є частиною рецептивної, і її знання також входить до складу РЛК. Крім того, до складу РЛК відносяться знання потенційного словника, який складають ті незнайомі ЛО, про значення яких студент може здогадатися в процесі читання чи аудіювання (критерій потенційної здогадки).

2. Спостереження за навчальним процесом та проведене в чотирьох немовних ВНЗ України опитування дозволили зробити висновок про недостатній рівень сформованості навчальної автономії студентів, як основи їхньої СР і доповнити запропоновану підсистему вправ для формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК групою вправ для формування НСК, які було включено до НЩ.

Доведено, що НСК відіграє важливу роль для формування та вдосконалення РЛК, проте її завдання в СР набагато ширші, оскільки вона значною мірою сприяє розвитку навчальної автономії студентів. Зроблено висновок про те, що на початковому ступені вивчення фахової ІМ в умовах немовного ВНЗ можливо досягти частково самостійної автономії (за класифікацією І.В.Лукши).

У результаті вивчення різних підходів до класифікації навчальних стратегій було виділено одну із класифікацій, яка має практичний характер (П. Біммель та У. Рампійон), і відібрано *навчальні стратегії* (прямі), які використовуються в процесі формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК у СР: самостійна семантизація ЛО; опрацювання звукової та графічної форм ЛО; запам'ятовування ЛО (мнемотехніки); комбінування ЛО у словосполучення; складання речень з новими ЛО; здогадка про значення термінів-інтернаціоналізмів.

3. Лінгвістичний аналіз мови права на основі виділених жанрів, у межах яких власне і реалізується мова права, дав змогу проаналізувати лінгвістичні особливості правничої лексики. Результати проведеного аналізу довели, що серед різних форм конверсії (субстантивація, вербалізація, ад'ективація, адвербалізація), особливою активністю було відзначено субстантивацію, яка пов'язується з найбільшою цінністю іменників з метою предметної номінації. Проте провідною ознакою терміносистеми мови права слід вважати тенденцію аббревіації.

4. З метою укладання вправ для формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК було уточнено спільні та відмінні критерії відбору навчального матеріалу на рівні слова, словосполучення, речення та тексту, на основі якого має здійснюватися формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК. Ураховуючи спільні та відмінні критерії відбору текстового матеріалу було проаналізовано 28 текстів для читання і 10 для аудіювання та відібрано з них 10 для читання і 4 для аудіювання. Також було запропоновано додатковий критерій вирізнення типів, а саме критерій наявності рефлексії, з метою обґрунтування типології вправ для формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК під час СР. На основі чого було виділено додатково тип вправ – рефлексивно-аналітичний, реалізований у блоці ЕП для розвитку НСК, тобто в НЩ.

Обґрунтована підсистема вправ у залежності від обраного експліцитного способу формування РЛК і НСК складається з двох груп лексичних вправ для формування мовленнєвих навичок у: 1) читанні та 2) аудіюванні і трьох пар підгруп вправ відповідно до виділених трьох етапів навчання іншомовної лексики для: 1) презентації / семантизації і первинного закріплення нових ЛО; 2) автоматизації мовленнєвих дій студентів з новими ЛО в читанні та аудіюванні на рівні слова, вільного / стійкого словосполучення, речення; 3) удосконалення РЛК професійного спрямування в аудіюванні та читанні на рівні тексту. Третя група вправ має на меті формування і розвиток НСК.

5. Запропоновану підсистему комп'ютерних вправ реалізовано в ЕП „Deutsch für Jurastudenten“, створеного для СР студентів перших курсів юридичних факультетів. Тематика ЕП узгоджується з комплексними темами, які опрацьовуються на практичних заняттях з фахової ІМ і є складовими підручників з дисципліни.

Модуль в ЕП складається з трьох робочих частин: Lexikalische Übungen, Leseverstehen, Hörverstehen, які входять до навчального блоку програми. До складу ЕП входять також додаткові блоки для оптимізації та інтенсифікації процесу позааудиторної СР: вступний, інформаційний, довідковий та блок для розвитку НСК, тобто НЩ. Завданням НЩ є розвиток НСК та рефлексії, здатності до

самопостереження та самооцінки сформованості власної професійно орієнтованої РЛК та НСК, а також надання можливості планування та організації власної навчальної діяльності, що сприяє розвитку навчальної автономії.

6. Ефективність запропонованої методики організації СР для формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК і НСК майбутніх юристів з використанням ЕП було перевірено в процесі проведення базового, вертикально-горизонтального, природного, відкритого методичного експерименту.

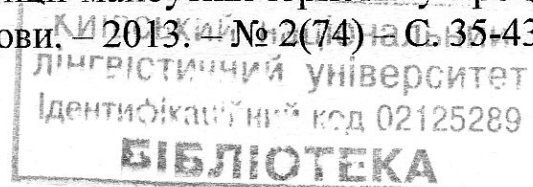
У ході експериментального навчання було доведено, що формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК з максимальним ступенем керування СР студентів під час виконання комп'ютерних вправ з боку викладача згідно з варіантом методики А є більш ефективним. Достовірність отриманих результатів підтверджено за допомогою методів математичної статистики.

На основі проведеного аналізу теоретичного матеріалу та результатів експериментального навчання сформульовано та укладено методичні рекомендації щодо організації СР для формування та удосконалення німецькомовної ЛК майбутніх юристів з використанням ЕП у рецептивних видах мовленнєвої діяльності. Таким чином, розроблена методика може бути використана викладачами інших ІМ, авторами посібників і підручників з фахової НМ для немовних ВНЗ, а також у дослідженнях, присвячених проблемам формування навчальної автономії студентів.

Перспективним напрямом подальших досліджень може стати розробка підсистем вправ для формування інших мовних компетенцій майбутніх юристів у руслі сучасних теорій автономії.

Основні положення дисертації висвітлено в таких **публікаціях** автора:

1. Соломко З. К. Зміст і структура лексичної компетенції як складника фахової компетенції майбутніх юристів / З. К. Соломко // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Педагогіка та психологія. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. – Вип. 20. – С. 80-93.
2. Соломко З. К. Автономія як основа самостійної роботи з іноземної мови студентів немовних спеціальностей / З. К. Соломко // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Педагогіка та психологія. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2012. – Вип. 21. – С. 220-230.
3. Соломко З. К. Зміст та структура електронного посібника для формування лексичної компетенції майбутніх юристів у самостійній роботі / З. К. Соломко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка : Педагогічні науки. – Чернігів, 2012. – Вип. 101. – С. 297-303.
4. Соломко З. К. Експериментальна перевірка ефективності методики формування та удосконалення рецептивної лексичної компетенції майбутніх юристів у самостійній роботі з використанням електронного посібника / З. К. Соломко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка : Педагогічні науки. – Чернігів, 2013. – Вип. 111. – С. 294-303.
5. Соломко З. К. Комп'ютерні вправи для формування та вдосконалення німецькомовної рецептивної лексичної компетенції майбутніх юристів у процесі самостійної роботи / З. К. Соломко // Іноземні мови, 2013. – № 2(74) – С. 35-43.

6. Соломко З. К. Функции электронного пособия для эффективной организации самостоятельной работы с целью формирования и усовершенствования профессионально ориентированной лексической компетенции / З. К. Соломко // Сборник трудов конференции, научный журнал «Современный научный вестник». – Белгород, 2013. – № 48. – С. 124-129.
7. Соломко З. К. Преимущества использования электронного пособия для организации самостоятельной работы с целью формирования и усовершенствования лексической компетенции будущих юристов / З. К. Соломко // Проблемы современной науки : сборник научных трудов: Ставрополь : Логос, 2014. – Вып. 11. Часть 1. – С. 90-97.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

8. Соломко З. К. Принципы обучения профессионально ориентированной рецептивной лексической компетенции будущих юристов / З. К. Соломко // Сборник научных статей «Аксиологический аспект содержания непрерывного иноязычного образования: проблемы и решения», 2013 / режим электронного доступа: http://conference.apkpro.ru/files/apk/sbornik_english_02-2013.zip
9. Соломко З. К. Використання електронного посібника в процесі самостійної роботи / З. К. Соломко // Актуальні проблеми навчання іноземних мов та перекладу : Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (18 квітня 2011 р.) – К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. – С. 29-30.
10. Соломко З. К. Зміст та структура лексичної компетенції як складника фахової підготовки майбутніх юристів / З. К. Соломко // Україна і світ: діалог мов та культур : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (30 березня – 1 квітня 2011 р.) – К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. – С. 119-120.
11. Соломко З. К. Психолого-педагогічні передумови організації самостійної роботи / З. К. Соломко // Україна і світ: діалог мов та культур : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21-23 березня 2012 р.) – К. : Вид. центр КНЛУ, 2012. – С. 505-507.
12. Соломко З. К. Рефлексія як головна передумова формування навчально-стратегічної компетенції / З. К. Соломко // Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців (27 березня 2012 р.) – Чернігів : ЧНПУ імені Т.Г.Шевченка, 2012. – С. 71-72.
13. Соломко З. К. Лінгвістичні характеристики правничої лексики німецької мови / З. К. Соломко // Іноземна мова професійного спрямування як складова підготовки дипломатів та фахівців у сфері зовнішніх зносин: зб. наук. праць VI Міжнародної науково-практичної конференції (31 травня 2013 р.)/за ред. В. Г. Ціватого, Н. А. Шпак, Л. А. Соколовської. – К. : ДАУ при МЗС України, 2013. – С. 86-94.
14. Соломко З. К. Вимоги до комп'ютерних вправ для формування та удосконалення лексичної компетенції в читанні та аудіювання / З. К. Соломко // Україна і світ: діалог мов та культур : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (03-05 квітня 2013 р.) – К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. – С. 566-567.
15. Соломко З. К. Критерії відбору професійно орієнтованого текстового матеріалу / З. К. Соломко // Актуальні проблеми навчання іноземних мов та перекладу //

- Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (11-12 квітня 2013 р.) – 36. тез / Редкол. : Матвієнко О. В., Ніколаєва С. Ю., Терехова С. І. та ін. ; Відп. ред. Терехова С. І. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2013. – С. 89-91.
16. Соломко З. К. Моделі педагогічної взаємодії викладача і студента в процесі самостійної навчально-пізнавальної діяльності / З. К. Соломко // Управлінські компетенції викладача вищої школи : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (14-15 березня 2013 р.) / ред. кол. : В. П. Андрущенко (голова), Г.Н. Нестеренко (заст. голови) та ін. – К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2013. – С. 189-191.
17. Соломко З. К. Організація самостійної роботи студентів для ефективного формування та удосконалення рецептивної лексичної компетенції майбутніх юристів з використанням електронного посібника / З. К. Соломко // Управлінські компетенції викладача вищої школи : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (28 лютого 2014 р.) / ред. кол. : В. П. Андрущенко (голова), Г. Н. Нестеренко (заст. голови) та ін. – К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2014. – С. 170-172.
18. Соломко З. К. Класифікація рівнів навчальної автономії для успішної організації самостійної роботи студентів / З. К. Соломко // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези доповідей XI наукової конференції з міжнародною участю (3 лютого 2012 р.) – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 326 с.

АНОТАЦІЯ

Соломко З. К. Формування німецькомовної лексичної компетенції майбутніх юристів у процесі самостійної роботи з використанням інформаційних технологій. — На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 — теорія і методика навчання: германські мови. — Київський національний лінгвістичний університет, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2014.

Дисертацію присвячено вирішенню проблеми формування та вдосконалення професійно орієнтованої рецептивної лексичної компетенції (РЛК) майбутніх юристів під час самостійної роботи (СР).

У роботі теоретично обґрунтовано й практично розроблено методику формування та вдосконалення німецькомовної професійно орієнтованої РЛК майбутніх юристів у СР з використанням електронного посібника (ЕП). Проаналізовано підходи до вирішення проблеми формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК і розвитку навчально-стратегічної компетенції (НСК), як основного засобу оптимізації процесу формування та вдосконалення РЛК у СР. Уточнено зміст та структурні компоненти РЛК. Вивчено дидактичні та педагогічні передумови формування РЛК. Висвітлено роль навчальної автономії студентів як основи процесу і результату ефективної організації СР. Виділено навчальні стратегії, які оптимізують процес формування та вдосконалення РЛК, розглянуто особливості організації СР з використанням ЕП. Проаналізовано лінгвістичні

особливості мови права і правничої лексики німецької та української (рідної) мов. Обґрунтовано три етапи формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК у СР (презентації, семантизації і первинного закріплення лексичних одиниць (ЛО); автоматизації мовленнєвих дій студентів з новими ЛО; формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК). На основі описаних теоретичних положень обґрунтовано підсистему комп'ютерних вправ з урахуванням експліцитного способу формування НСК. Розроблено комплекси комп'ютерних вправ для формування та вдосконалення професійно орієнтованої РЛК майбутніх юристів, які реалізовано в ЕП „Deutsch für Jurastudenten“.

Ефективність розробленої методики була доведена в ході експериментального навчання. Сформульовано методичні рекомендації щодо організації СР майбутніх юристів над формуванням та вдосконаленням професійно орієнтованої РЛК з використанням ЕП.

Ключові слова: професійно орієнтована рецептивна лексична компетенція, самостійна робота, навчальна автономія, навчально-стратегічна компетенція, рефлексія, навчальні стратегії, майбутні юристи, електронний посібник.

АННОТАЦИЯ

Соломко З. К. Формирование немецкоязычной лексической компетенции будущих юристов в процессе самостоятельной работы с использованием информационных технологий. — На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 — теория и методика обучения: германские языки. — Киевский национальный лингвистический университет Министерства образования и науки Украины, Киев, 2014.

Диссертация посвящена разработке методики формирования и усовершенствования рецептивной лексической компетенции (РЛК) у будущих юристов в процессе самостоятельной работы (СР) с использованием электронного пособия (ЭП).

Научная новизна результатов исследования определяется тем, что в диссертации впервые теоретически обоснована, разработана и экспериментально проверена методика формирования и усовершенствования немецкоязычной профессионально ориентированной РЛК у будущих юристов в процессе СР с использованием ЕП на основе когнитивного и рефлексивного подходов к обучению.

Практическое значение результатов исследования состоит в отборе текстов по специальности для чтения и аудирования, профессионально ориентированной лексики, в организации учебного материала для формирования и усовершенствования РЛК будущих юристов, в разработке ЕП с соответствующими комплексами упражнений для СР и обосновании модели организации этой формы работы, а также создании методических рекомендаций преподавателям немецкого языка на юридических факультетах касательно организации СР будущих юристов для эффективного формирования немецкоязычной РЛК.

При исследовании психологических предпосылок формирования и усовершенствования профессионально ориентированной РЛК у будущих юристов был сделан вывод, что при изучении ими иностранного языка существуют некоторые особенности: при восприятии информации реципиент связывает новую информацию с той, которую он получил на дисциплинах по специальности, осознает, анализирует и сравнивает с тем, что уже существует в памяти. Рефлексия и осознанность – это два нераздельных связанных между собой аспекта когнитивного подхода для овладения РЛК, а сенсбилизация – это условие включения механизмов осознанности и рефлексии.

Посредством анкетирования 92-х студентов выявлено отношение студентов к учебной автономии. Сделан вывод о недостаточном уровне сформированности учебно-стратегической компетенции (УСК) будущих юристов. Определена степень владения будущими юристами учебными стратегиями, которые необходимы для формирования и усовершенствования РЛК.

Предложенная подсистема упражнений для формирования и усовершенствования профессионально ориентированной РЛК дополнена группой упражнений для формирования УСК, которые были внесены в учебный дневник. Целью рефлексивно-аналитических упражнений является овладение учебными стратегиями и повышение уровня учебной автономии. Это особенно важно по той причине, что УСК, которая входит в состав коммуникативной компетенции является основной на начальном этапе и указывает на способность студентов использовать необходимые учебные стратегии как средства достижения определенного уровня учебной автономии.

Анализ возможностей современных средств обучения позволил в качестве основного инструмента организации СР будущих юристов выбрать ЭП, так как оно позволяет активизировать учебный процесс, обеспечить индивидуализацию обучения, сочетать разные виды наглядности и способствует повышению мотивации и интереса к работе над формированием и усовершенствованием РЛК. Модуль ЭП состоит из учебного (основного), вводного, информационного и справочного блоков, предусмотренных для оптимизации и интенсификации процесса СР, а также блока для развития УСК, в состав которого входят рефлексивно-аналитические упражнения, представленные в учебном дневнике.

На основе исследованных теоретических положений определены общие критерии отбора немецкоязычных текстов для чтения и аудирования (аутентичность, наличие специального лексического материала для расширения коммуникативных возможностей будущих юристов, доступность и посильность, соответствие текстов темам, которые изучаются на практических занятиях, наполненность текстов отобранными лексическими единицами, соответствие типов текстов с видами чтения/аудирования, наличие материала для сравнения, рефлексии и использования учебных стратегий) с ударением на некоторых отличиях.

Разработанная подсистема упражнений для формирования и усовершенствования профессионально ориентированной РЛК в СР включает три группы упражнений: для формирования и усовершенствования ЛК в чтении и аудировании (группы А и Б) и для формирования УСК (группа В) на основе

развития рефлексии студентов. Группы А и Б, в свою очередь, делятся на три пары подгрупп в соответствии с выделенными этапами формирования и усовершенствования РЛК.

Созданная подсистема реализована в комплексах упражнений, которые интегрированы в ЭП „Deutsch für Jurastudenten“.

Разработана модель организации СР будущих юристов над формированием и усовершенствованием профессионально ориентированной РЛК и описаны пути ее реализации в кредитно-модульной системе обучения.

Эффективность разработанной методики подтверждена в ходе экспериментального обучения. Опираясь на результаты теоретического исследования, разработки и экспериментальной проверки эффективности методики, предложены методические рекомендации для организации СР будущих юристов над формированием и усовершенствованием профессионально ориентированной РЛК с использованием ЭП.

Ключевые слова: профессионально ориентированная рецептивная лексическая компетенция, самостоятельная работа, учебная автономия, учебно-стратегическая компетенция, рефлексия, учебные стратегии, будущие юристы, электронное пособие.

RESUME

Solomko S. K. Methodology of Forming and Improving Future Lawyers' Receptive Lexical Competence in the Process of Self-Study Work with the Usage of Information and Communication technologies. – As a Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Studies, Specialty 13.00.02 — Theory and Methodology Teaching: Germanic Languages. — Kyiv National Linguistic University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2014.

The dissertation is devoted to forming and improving future lawyers' receptive lexical competence in self-study work with electronic textbook.

The methodology of forming and improving future lawyers' German professionally oriented receptive lexical competence has been theoretically substantiated and practically worked out. The content and structure of the professionally oriented receptive lexical competence have been observed; psychological and didactic fundamentals of self-study work have been studied; the interrogation of students with the aim of clarification of their attitude to the learner autonomy and their knowledge of learning strategies which are necessary for the forming and improving German professionally oriented receptive lexical competence has been carried out; the levels of learner autonomy have been described.

On the basis of the selected criteria the choice of educational material for the forming and improving professionally oriented receptive lexical competence has been made. Theoretical backgrounds have been used to create a subsystem of exercises for future lawyers' self-study work with electronic textbook. The contents and structure of an electronic textbook for developing and improving professionally oriented lexical competence have been specified. A special electronic textbook „Deutsch für Jurastudenten“ has been created.

The experimental teaching has been conducted to prove the suggested validity of methodology, its optimal variants have been substantiated.

The preparation and organization stages of the methodological experiment have been expounded. Two variants of the methodology of developing and improving lexical competence for future lawyers' self-study work with electronic textbook are compared. The results of experimental testing which proves the suggested hypothesis have been interpreted with the help of methods of mathematical statistics. On the basis of the analysis the methodical recommendation for the forming of receptive lexical competence in self-study work have been established.

Key words: professionally oriented receptive lexical competence, self-study work, learner autonomy, reflection, learning strategies, future lawyers, electronic textbook.